

רעהו

דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב: (שמות יא, ב)

ההיתר לקחת ביזת מצרים

על ברבינו בחיי שאין "שאלה" זו כשאלה האמורה בכלים שהיא שאלה על מנת להחזיר, אלא צוה שישאלו מהם במתנה, והקב"ה יתן להם חן בעיני המצריים ויתנו להם. והק' רבינו בחיי למה אין כאן משום "גניבת דעת" שיצוה בה הקדוש ברוך הוא ח"ו, ותל' שהיה הדבר מותר להם בשביל העבודה שעשו להם, שאין לה ערך ואין לשכר המלאכה ולשויה סוף ותכלית. עוד כתב שדין תורה הוא בעבד שעבד את אדונו שבע שנים שהוא חייב בהענקה, שנאמר (דברים טו, יג - יד) "וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך", על אחת כמה וכמה המצריים שהיתה אצלם עבודת ישראל של רד"ו שנים.

שני הענינים האלה מצינו בחז"ל, הגמ' (סנהדרין צא, א) מספרת שפעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו הרי הוא אומר "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום", תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו, אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס, אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם, נתנו לו רשות והלך ודן עמהן, אמר להן מהיכן אתם מביאים ראייה אמרו לו מן התורה, אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה" תנו לנו שכר עבודה של שלשים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה, אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה, מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו, ואותה שנה שביעית היתה.

ומש"כ שיש כאן משום "הענקה" מצינו בספרי (ראה פיסקא קכ, טו), דהנה בפרשת מצות הענקה כתוב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך. וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם. העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך יקוק אלהיך תתן לו. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום. ואיתא בספרי "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", מה במצרים הענקתי לך ושנית לך אף אתה הענק לו ושנה לו, מה במצרים נתתי לך ברחוב יד אף אתה תתן לו ברחוב יד, וכן הוא אומר (תהלים סח, יד) "כנפי יונה נחפה בכסף" - זו בזת מצרים, "ואברותיה בירקרק חרוץ" - זו בזת הים. (שה"ש א, יא) "תורי זהב נעשה לך" - זו בזת הים, "עם נקודות הכסף" - זו בזת מצרים.

דברי הגר"א

והנה על עיקר הצווי "דבר נא באזני העם", כתב רש"י שאין "נא" אלא לשון בקשה, בבקשה

ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם (בראשית טו, יג) "ועבדום וענו אותם" קיים בהם, (שם יד) "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא קיים בהם. וכבר הק' המפרשים וכי רק כדי שלא יאמר אותו צדיק הוצרך לכך, הרי כיון שהקב"ה הבטיח הרי בטח יקיים הבטחתו.

וביאר הגר"א (קול אליהו) דגאולה השלימה היתה רק על ים סוף, ששם נדונו על המים כנגד מה שעשו לישראל "כל הבן היאורה", כי הגזירה היה רק לעינוי ולעבדות כמאמר הכתוב (זכריה א, טו) אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה, וזה שאמר הקב"ה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, פ' אם יעשו יותר ממה שנגזר עליהם. ולכן אמר כעת לבנ"י שישאלו כלים מהמצריים כי יתכן כי אברהם אבינו יחשוב כי ההבטחה שיצאו ברכוש גדול היא על שעת יציאת מצרים ויטעון כי לא קוימה ההבטחה, ולכן יצאו כבר מעתה ברכוש גדול.

וראיתי שמביאים דברי התרגום (המיוחס) יונתן (בראשית טו, יד) עה"פ "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", וז"ל "ואוף ית עמא דיפלחון להום דיין אנא במאתן וחמשיין מחן ומן בתר כן יפקון לחירותא בנכסין סגיאין. הרי שפירש התרגום שה"דן אנכי" הולך על המכות שהוכו על הים, ולא העשר מכות שהיו במצרים, וצ"ב, ולפי הגר"א מיושב היטב דאם "הרכוש גדול" הוא ביזת הים, א"כ גם מש"כ "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי" הולך על המכות על הים, שהם היו בשביל שהרגו את בנ"י.

האם גוי נחשב "רעהו"

עוד כתב רבינו בחיי שמה שהזכיר לשון "רעהו" "ורעותה", יראה לי שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר מתן תורה שהחזיר הקדוש ברוך הוא את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שקבלוה ישראל יצאו כל האומות מן האחוה והריעות ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד שנקראו אחים ורעים למקום. הוא שכתוב (תהלים קכב, ח) "למען אחי ורעי", ודרשו רז"ל (ב"ק קיג, ב) "לכל אבדת אחיך" (דברים כב, ג), "אחיך" - ולא גוי, וכן "לא תשיך לאחיך" (דברים כג, כ) אחיך ולא גוי.

עדות שקר לגוי

ויש לכאורה סתירה בדבריו שעה"פ (שמות פרק כ) "לא תענה ברעך עד שקר" כותב רבינו בחיי שלא אמר "באחיך" כמשפט הכתובים (דברים כג, כ) "לא תשיך לאחיך", (שם כב, ג) "לכל אבדת אחיך", וכיוצא בזה, כי שם אנו דורשים אחיך - לא עכו"ם, וכאן הזהיר אפילו על העכו"ם, כי כן מצינו, (לעיל יא, ב) "וישאלו איש מאת רעהו", והוא נאמר על המצריים.

משלוח מנות מתלמיד לרב

ע' בספר שפת אמת (מגילה ז, ב) על ההיא דאמרין התם רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא ומלי כסא קמחא דאבשונא, אמר ליה אביי השתא אמר מרי אי חקלאה מלכא ליהוי דיקולא מצואריה לא נחית, משמע דבנו של רבה גופיה היה דאביי קרי לרבה מר, ויש להוכיח מזה דהסדר היא שישלח הגדול להקטן מקודם, והטעם דלא ליחשביה כמו רעהו וחבירו, רק כשהגדול שולח לו וחושבו לרעהו הדר משלח ליה איהו, דאל"כ מסתמא היה מרי בריה

מקדים לשלוח לאביו שחייב בכבודו.

ויש להעיר על דבריו טובא, חזא אי מיירי בבנו למה לא כתוב ששלח לבריה, ועוד כל היסוד שקטן אצל גדול לא מקרי "רעהו", הגע בעצמך האם נאמר ששור של תלמיד שנגח שור של הרבי, או שור של הבן לשור של האב, האם נאמר שהוא פטור משום דכתיב שור "רעהו".

שוב מצאתי בשו"ת יהודה יעלה (ח"א או"ח סי' רד) שנשאל בשאלה הנ"ל האם תלמיד השולח מנות לרבו בפורים יצא ידי"ח או לא, מי נימא כיון ד"רעהו" כתיב, מחזי דמשוי את רבו לרעהו, והרי לדעת הי"א ברמ"א (יו"ד רמב, טז) אין לתלמיד לשאול בשלום רבו.

והשיב שיש הבדל בין שאלת שלום בפניו לשלא בפניו, א"כ משלוח מנות תלמיד לרבו דלא בפניו הוא מותר לכו"ע, ומצוה נמי עביד בכפלים, מצות משלוח מנות מדברי קבלה, ומצות כבוד רבו דאורייתא, שהרי כל המביא דורון לת"ח כאילו הקריב בכורים.

ואי משום דמחזי דמשוי את רבו לרעהו הרי גם רבו מקרי "רעך", והנה "לא תעשוק את ריעך ולא תגזול", "לא תעמוד על דם רעך", "ואהבת לרעך כמוך", והרבה כיו"ב ת"ח רבו בכלל. עוד הביא מש"כ רש"י (שבת לא, א) על ההיא דאמרינן "דעלך סני לחבריך לא תעביד" - "רעך וריע אביך אל תעזוב" (משלי כז, י) זה הקדוש ברוך הוא, לא תעבור על דבריו וכו', הרי דמכנים גם להקב"ה אלינו בשם תואר זה ריעך.

עוד כתב שממקומו הוא מוכרע (מגילה ז, ב) רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא, שלח ליה שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, הרי דקרי ליה לרבינו ר"י נשיאה בשם רעהו. וכן עוד שם רבה שדר ליה למרי בר מר וכו' הדר שדר ליה איהו וכו', אף דרבה היה מלך וראש בפומבדיתא.

ובפרשת יתרו עה"פ "וישאלו איש לרעהו לשלום", פרש"י בשם המכילתא "וישתחו" - איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר "איש לרעהו" - מי הקרוי איש זה משה שנאמר "והאיש משה". הרי אף דמשה רבינו אדון הנביאים ורבן של כל ישראל ומלך עליהם קרא הכתוב ליתרו בשם "רעהו".

ומסיים מהרי"א עכ"פ בת"ח תלמיד לרב הן הריעים האהובים אמתיים ומצוה מן המובחר מקיים בשלוח מנות.

עבד

בספר אמרי בינה (או"ח סימן יג, ו) מביא ספיקת הפרמ"ג (רו"ח קנו, א) האם עבד כנעני הוי בכלל "ואהבת לרעך כמוך", ומביא דברי הרא"ם (פ' שמות) "רעהו" - ולא עכו"ם, הא עבד דחייב במצות בכלל "רעך" הוה. וברמב"ם (רוצח פ"ה) ישראל גולה ע"י עבד כנעני דהוי בכלל רעהו. אבל הק' האמרי בינה מדברי השטמ"ק (ב"מ צו, א) בדברי הר"ש די וידש בהא דקאמר שם האומר לעבדו צא והשאל עם פרתי מהו, תבעי למ"ד שלוחו של אדם כמותו ה"מ שליח דבר מצוה הוא אבל עבד דלאו בר מצוה לא, ופירש דמיעטיה קרא משאלה ב"כ כי ישאל איש מעם רעהו" - דעבד לאו ריע הוא לגמרי, וכמו שדרשו ז"ל ב"רעך" רשע כמותך, מכלל דדרשינן רעך

להשוואה ע"כ. והקשה האמר"ב הא אף דכתיב "וכי יזיד איש על רעהו" בכל זאת עבד בכלל, וכמ"ש הרא"ם הנ"ל, והא ראייה דישאל גולה על ידו, אלמא דבכלל רעהו הוא, ולא דרשינן בכל מקום רעך כמותך להשוואה.

אשת גוי

הגמ' (סנהדרין נב, ב) מביא ברייתא "איש" - פרט לקטן, אשר ינאף את "אשת איש" - פרט בלאשת קטן, "אשת רעהו" - פרט לאשת אחרים. ופרש"י לאשת אחרים - נכרים, אשמועינן שאין קידושין לנכרי, ומהכא תיפוק לן בכל דוכתא.

ועי' בתוס' שכתב שאע"ג שאין מיתה ואזהרה איסורא מיהא איכא, מדאיצטריך למישרי יפת תואר, דדרשינן בפ"ק דקידושין (כא, ב) אשת - אפילו אשת איש. ובחידושי הרמב"ן (קידושין שם) באמת הק' למ"ל קרא שגם אשת איש מותרת ביפ"ת תיפוק לי דאין אישות לנכרי, כדאמרינן (סנהדרין נב, ב) אשת רעהו פרט לאשת אחרים. ואמרינן נמי (סנהדרין פב, א) הבא על הנכרית חייב עליה משום נשג"ז (נדה שפחה גויה זונה) אבל אישות לית להו. ואפילו למ"ד משום נשג"א, אינו אלא מדרבנן, שב"ד של חשמונאי גזרו. ותי' הרמב"ן מפני שאינה מתגיירת לעולם יפה שלבה אחר בעלה, שאינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, ולעולם לא ישתכח שם ע"ז מפיה לגמרי, קמ"ל דאפ"ה בשר תמותות שחוטות הן ומותרות. א"נ משום שגנאי הדבר ומכוער ביותר הוא לפיכך הוצרך הכתוב להתירה.

אבל כתב הרמב"ן שבספר יראים כתוב דאע"ג דמעטינהו קרא ממיתה מאיסורא דאורייתא לא מיעטנהו, כענין שאמרו ביבמות (צד, ב) גבי חמות לאחר מיתה. ואינו נכון כלל שאם כן מצינו אישות לנכרי, ואמרינן בסנהדרין דלית להו אישות כלל, אפילו למיגזר עליהו משום אישות דרבנן. ואמרינן בגיטין (כג, ב) דעכו"ם ליתנהו בתורת גיטין וקדושין, וא"כ הרי ישנן בתורת קדושין אף על פי שאין חייבין עליהם מיתה.

וכן מבואר ברמב"ם (מלכים ה, ג) שכתב וז"ל אין אשת יפת תואר מותרת אלא בשעת השביה, שנאמר וראית בשביה, בין בתולה בין בעולה **בין אשת איש שאין אישות לעכו"ם**. אולי סובר שהמקור שאין אישית לעכו"ם הוא מזה שהותר אשת איש ליפת תואר, וצ"ע א"כ מה לומדים מ"רעהו".

ועי' בחידושי הר"ן שהקשו על רש"י דודאי לא פטרו אשת הכותי משום שאין לכותי קדושין בה, שאע"פ שאינה נקנית בכסף, נקנית לו בביאה, כדנפקא לן לקמן "בעולת בעל" יש להם - נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם, וחייב עליה בן נח משום אשת איש, אלא שגזרת הכתוב הוא לפטור את ישראל משום דכתיב אשת רעהו, אבל בכך נח לא נאמר רעהו.

מחלוקת הראשונים אי איכא אישות לב"נ

מבואר שנחלקו רש"י והר"ן האם יש "אישות" בב"נ. ועי' ברמב"ם (פ"ט מהל' מלכים) שכתב גבי אשת ב"נ וז"ל, ומאימתי תהיה אשת חברו כגרושה שלנו, משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, שאין להם גירושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו

לבד, אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין, עכ"ל. ואילו הרבינו דוד כתב בחזונו (הובא בחי' הר"ן לסנהדרין נח, ב) שקרוב הדבר לומר שב"נ אין לו היתר לעולם בגירושין, כמו שאמרו אמר אלקי ישראל לא ייחד הקב"ה שמו על הגירושין אלא על ישראל, ע"ש שדחה הר"ן ראייתו ואכ"מ.

ומסתברא שיסוד מחלוקתן הוא אי איכא אישות בעכו"ם, דהרמב"ם סובר שאין אישות לעכו"ם להכי אמרינן שכל עיקר גדר האיסור של אשת איש גבייהו הוא רק מצד עצם המצב שהם חיים ביחד, ולכן סגיא במה שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה, כי בכך כבר אזדא לה מצב זה. אבל רבינו דוד סובר שיש אישות לעכו"ם, וממילא גדר איסור אשת איש גבייהו הוא מצד האישות שיש להם, והרי כדי להתירה צריך להפקיע ולכרות את האישות שביניהם, ובזה סובר רבינו דוד שרק בישראל מצאנו התירה וכריתות ע"י גט, משא"כ בב"נ.

אשת כותי הנבעלת לישראל

עוד כתב הר"ן דאשת הכותי הנבעלת לישראל אע"פ שהישראל אינו חייב עליה, מ"מ היא חייבת כמו אם נבעלה לבן נח.

ובאב"מ (טז, ג) כתב ליישב ע"פ דברי הר"ן אלו, את שיטת הרמב"ם. דהנה כבר הבאנו שיטת הרמב"ם (פ"ח מהל' מלכים) דאין אישות לגוי כלל, וכן כתב הרשב"א (קידושין כא, א) דאין אישות לגוי כלל ואפילו איסור עשה ליהודי לבעול לכותית ליכא, וכל מה דאמרינן בעולת בעל יש להן הוי רק לב"נ, אבל לישראל מותר לגמרי. והק' בשעה"מ דהא איתא לקמן (נט, א) דליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ולדעת הרמב"ם הא איכא אשת גוי דלבני נח אסור ולישראל מותר, וכבר הקשה כן הר"ן (נז, א). ותי' האבנ"מ על פי דברי הר"ן דאע"פ שהישראל אינו חייב על אשת גוי, מ"מ היא חייבת מיתה כמו אם נבעלה לבן נח, וא"כ הרי כיון דהיא חייבת מיתה, גם הוא אסור מחמת איסור דלפני עור, וממילא תו אין להקשות דאיכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור, כיון דבאמת אשת כותי לישראל נמי אסור, דאף דמדין עשה דודבק באשתו ליכא גבי ישראל, מ"מ עכ"פ אסור לו נמי מחמת לפני עור.

איסור לבעול כותית

והא דאינו אסור לבעול לכותית משום לאו ד"לא תתחתן בהם", י"ל דמיירי דרך זנות ובגיותן דרך זנות לכו"ע אינו אסור מה"ת. דהנה נחלקו התנאים האם לאו ד"לא תתחתן בהם" מיירי דווקא בז' אומות, ואז אסור לאחר גירותן, או שמיירי בכל האומות, והאיסור הוא בגיותן דרך חתנות.

בשו"ע (אה"ע טז, א) נפסק שישראל שבעל עובדת כוכבים דרך אישות, או ישראלית שנבעלה לעובד כוכבים (דרך אישות), הרי אלו לוקין מן התורה, שנאמר: לא תתחתן בהם (דברים ז, ג). (וכת הרמ"א דיש חולקין בזה). אבל הבא על העובדת כוכבים דרך זנות במקרה, חייב עליה מדרבנן משום עובדת כוכבים ומשום זונה ומכין אותו מכת מרדות. ואם ייחדה לו בזנות, חייב עליה מדרבנן משום נדה, שפחה, עובדת כוכבים, זונה. ואם היה כהן, אפילו בא עליה דרך מקרה לוקה מן התורה משום זונה (ויקרא כא, ז).

אשת ישראל לכותי

אבל כתב הר"ן שאשת איש הנבעלת לכותי כיון דכותי חייב עליה אפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה, איכא מ"ד שהיא חייבת בבעילת הכותי, שאחר שהוא חייב יש כאן ביאה של חיוב בין לאיש בין לאשה. ואי משום "רעהו" לא דרשינן ליה אלא לפטור ישראל הבא על אשת הכותי, לא כותי הבא על אשת ישראל.

ואיכא מ"ד דכי היכי דאשת כותי הנבעלת לישראל דהיא חייבת וישראל פטור, ה"נ אשת איש הנבעלת לכותי דהיא פטורה והכותי חייב. וכן דעת בעה"מ (סוף פרק בן סורר ומורה) גבי אסתר שלא היתה משום אשת איש בבעילת אחשוורוש, וכן הסכים הרמב"ן. [מש"כ הר"ן שכן דעת בעה"מ צ"ע שהרי שיטת בעה"מ שם שלהנאת עצמו מותר אפילו בעריות, ומביא ראיה מאסתר שהיתה ג"ע, וז"ל ומנא תימרא דאסתר ג"ע הואי דהא אמרינן התם לקחה מרדכי לו לבת אל תקרי לבת אלא לבית. הרמב"ן באמת חולק עליו וז"ל דלא מיקרי ג"ע אלא בנערה המאורסה שזנתה, א"נ א"א, אבל נכרי הבא על בת ישראל לא מיקרי ג"ע דלאו מיתות ולא חייבי כריתות נינהו.

עוד כתב הרמב"ן שמסתברא שישראל הבא על הנכרית מיקרי ג"ע משום דקנאין פוגעין בו, וה"ל כחייבי מיתות דשייך בהו מיתה וכרת. (ויש להסתפק אי מיירי אפילו בצינעא) אבל הנבעלת מן הנכרי אין פוגעין בה קנאין. וכל אותו מעשה דרך זנות היה שהרי מקבץ הכל ובוועל, ומק' הרמב"ן שהיה לאסתר דרך חתנות, (א"כ למה אין איסור של בתך לא תתן לבנו), תי' הרמב"ן שאין חתנות באונס, ואף החתנות עצמו "שאר עבירות" הוא ולא ג"ע הוא.

דין אשת אליהו וריב"ל דעלו לשמים בחייהם

בתרה"ד (פסקים סימן ק"ב) כתב דאשת אליהו ואשת רבי יהושע בן לוי (דעלה לשמים כהמבואר בכתובות עז, ב) מותרות, ד"אשת רעהו" כתיב ולא אשת מלאך, והן כולן רוחני ולא גופני עכ"ל. והגר"א וסרמן זצוק"ל (קוב"ש ח"ב סימן כ"ח) הקשה מגמ' קידושין (יג, ב) דשקיל וטרי התם מיתת הבעל מנ"ל, והרי אשת מת ודאי לא מקרי "אשת רעהו", וע"כ צ"ל שאע"פ שעכשיו כבר אינה אשת רעהו, מ"מ כיון שנאסרה שעה אחת הו"א דאסורה עולמית עד שיתחדש בה דבר המתירה, וא"כ ה"נ גבי אשת אליהו וריב"ל אע"פ שעכשיו אינה אשת רעהו, מ"מ איסור שהיה בה להיכך הלך.

שור של גוי שנגח שור של ישראל

בבא קמא לז, ב

שור של ישראל שנגח לשור של כנעני פטור ושל כנעני שנגח לשור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם. ובגמ' אמרי ממה נפשך אי רעהו דוקא דכנעני כי נגח דישאל נמי ליפטור ואי רעהו לאו דוקא אפילו דישאל כי נגח דכנעני נחייב, א"ר אבהו אמר קרא עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח כיון שלא קיימו עמד והתיר ממונן לישראל.

עוד שם ת"ר וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם קראו ושנו ושלו, בשעת פטירתן אמרו להם דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא חוץ מדבר זה שאתם אומרים שור של ישראל שנגח שור של כנעני פטור של כנעני שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם, ממ"נ אי רעהו דוקא אפילו דכנעני כי נגח דישאל ליפטר ואי רעהו לאו דוקא אפילו דישאל כי נגח דכנעני, לחייב ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות.

לשקר את התורה במקום סכנה

וכתב בים של שלמה שמעינן מהאי ברייתא דאסור לשנות דברי תורה אפילו במקום סכנה, וחייב למסור עצמו עליה, דלפי חד שינוי דתוס' שמלכות הרשעה גזרה עליהם, ולמה לא ייראו חכמים שתעליל מלכות הרשעה עליהם, הלא לא תמצא דבר קשה כזה לומר בפני האומות שאנחנו פטורין מהזיקן, והם חייבים, וא"כ היה להם לשנות, או שניהם חייבים, או שניהם פטורין. אלא ש"מ שמחויבים אנו למסור על קידוש השם, ואם ח"ו ישנה הדין הוה ככופר בתורת משה. ומסתמא איירי כגון שהשרים שאלו בפרטים על כל דין ודין, שור של ישראל שנגח לשל נכרי, ושל נכרי שנגח לשל ישראל, ועל כן השיבו האמת על קדושת השם, כי לא היה יכולת בידם לשמט את עצמם מדין זה. והא דאיתא בפ"ק דמגילה (ט, א) מעשה בתלמי שכינס ע"ב זקינים וכו', ושינו התורה, התם מן שמיא הוא דאסכימו בהדייהו, וכעין רוח הקודש היה. וכן איתא התם, נתן הקדוש ברוך הוא [בלב] כל אחד כו', והוה על פי הדיבור. ועוד, התם לא שינו שום דבר ממשמעותו, אלא שינו הלשון, דלא יהפכו למינות, אבל לומר על הפטור חייב, או להיפך, היה ככופר בתורת משה.

האם מותר לשקר לרופא

בספר חשוקי חמד מביא שאלה בקשר לרופא נוצרי שמסרב לרפאות יהודים, בגלל המאמר "טוב שבגויים הרוג" (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, פרשה א' ד"ה ויקח) וכך הביא רש"י על התורה על הפסוק וכל רכב מצרים (יד, ז) ומהיכן היו הבהמות הללו, משל מי היו מהירא את דבר ה' מכאן היה, ר' שמעון בר יוחאי אומר כשר שבמצרים הרוג. האם מותר לשנות לו מהפירוש הנכון, ולהטעותו, בפירוש המאמר בגלל שהרופא מסרב לרפאות יהודים ויהיה פקוח נפש.

א"כ לכאורה יהיה אסור לשקר לו, אמנם כתב שמותר לומר לרופא את הנאמר בסמ"ע (סימן תכה סי"ח) בשם שבט יהודה, ש"טוב שבגויים" כלומר הטוב שבמדות העכו"ם, הוא דין זה שדנין דין הריגה ומיתה לחוטאין, ואין מחפשים זכות לעושי עוולה, עכ"ל. דבר זה מותר להסביר לרופא, כי הוא אמת שהרי כתבו שבט יהודה והביאו הסמ"ע. ואין פירוש זה סותר שאר פירושי אמת.